

Republic of Armenia

Vol 2

1920-1991

(In Armenian)

By

Edic Baghdasarian

**Հայկական Ուսումնասիրությունների Կենտրոն
Armenian Research Center**

ISBN: 978-1-927860-73-1

**Տորոնտո 2020 Toronto
www.Edic-Baghdasarian.com**

Էդիկ Բաղդասարյան

**Հայաստանի Հանրապետության
Պատմություն**

Հատոր Բ

Հայաստանի ԽՍՀ Հարապետություն

1920-1991

Էդիկ Բաղդասարյան

**Հայաստանի Հանրապետության
Պատմության**

Հատոր Բ

**Հայաստանի Խորհրդային Հարապետություն
(Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետություն)**

1920-1991

ISBN: 978-1-927860-73-1

2020

Տորոնտո – Կանադա

Քովանդակություն

Խորհրդային վարչակազմի հաստատումը 9

Քաղաքացիական կռիվները Խորհրդային Չայաստանում 1921 թ. .21

Փետրվարյան արկածախնդրությունը 21

Փետրվարյան արկածախնդրությունը եւ Ղարաբաղի կորուստը 38

Թուրքիա՞ թե Ռուսաստան 41

Չայաստանի սահմանադրությունը, ...45

Խորհրդային հանրապետությունների դաշնության ստեղծումը 45

Չայաստանի առաջին սահմանադրությունը 45

Անդրկովկասյան Դաշնության եւ ԽՍՀՄ-ի կազմավորումը.....45

ՉԽՍՀ դիվանագիտական եւ արտաքին կապերը 50

Խորհրդային Չայաստանի Կարմիր Բանակի ստեղծումը 56

Խորհրդային Չայաստանի տարածքային հիմնախնդիրները (1921թ.) 64

Չայաստանի տարածքային պահանջները 64

Չայկական տարածքների հարցը 1921թ. մարտի 16-ի Մոսկվայի եւ հոկտեմբերի 13-ի Կարսի պայմանագրերում 66

Մոսկվայի եւ Կարսի պայմանագրերը եւ միջազգային իրավունքը 90

Լոռու եւ Ախալքալաքի խնդիրը 94

Չանգեզուրի, Լեռնային Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի հիմնախնդիրները 97

Չանգեզուրի Չերոսամարտը 98

Գ. Նժդեհը` Չայ Չեղափոխական Դաշնակցության մասին 115

Ինչպես գոյացավ Թուրքիա-Նախիջեւան տասը կիլոմետրանոց սահմանը 121

Անդրանիկը եւ Չայ Չեղափոխական Դաշնակցությունը 125

Արցախի խնդիրը 133

Կարմիր Քրդստանի կազմավորումն ու լուծարումը.....141

Չայկական հարցը Լոնդոնի եւ Լոզանի կոնֆերանսներում.....169

ՀԽՍՀ	4	Հատոր 2
Տնտեսության վերականգնումը Խորհրդային Հայաստանում	172	
Նոր տնտեսական քաղաքականությունը (ՆԷՊ)	172	
Հողային հարցը	174	
Երկրի ինդուստրացումը եւ գյուղատնտեսության կոլեկտիվացումը	180	
Ինդուստրացման գործընթացը	180	
Գյուղատնտեսության կոլեկտիվացումը	188	
Հասարակական-քաղաքական կյանքը	192	
Կոմունիստական կուսակցության մենիշխանությունը	192	
Հասարակական կազմակերպությունները	194	
Քաղաքական բռնությունները	197	
Հայ Առաքելական Եկեղեցին Խորհրդային տարիներին	203	
Հայկական ԽՍՀ-ն՝ միութենական հանրապետություն	212	
Հայկական ԽՍՀ նոր սահմանադրության ընդունումը	212	
Հայաստանի 20-րդ տարեդարձը	215	
Միջազգային դրության սրումը	216	
Հայրենադարձության կազմակերպումը (1920-1930-ական թվականներին)	217	
Հայրենադարձության հիմնախնդիրը	217	
Խորհրդային իշխանության քաղաքականությունը մշակույթի բնագավառում, ժողովրդական կրթություն	221	
Մշակութային առաջին միջոցառումները	221	
Չանգվածային անգրագիտության վերացումը	223	
Հանրակրթական դպրոցը	224	
Բարձրագույն կրթությունը	225	
Երեւանի պետական համալսարան	225	
Գիտական գործի կազմակերպումը	230	
Գրական կյանքը	233	
Կերպարվեստ	236	
Երաժշտական արվեստ	238	

ՀԽՍՀ	5	Հատոր 2
Թատրոն եւ կինո.....		240
Ճարտարապետությունը		242
Հայաստանը համաշխարհային երկրորդ պատերազմի տարիներին		244
Ֆաշիստական Գերմանիայի հարձակումը ԽՍՀՄ-ի վրա.....		244
Հայաստանը ֆաշիստական պլաններում		248
Հայկական լեզին		262
Տնտեսության վերակառուցումն ըստ պատերազմական պահանջների		280
Հայ ժողովրդի գավակները ռազմի դաշտում.....		282
Սովետական Հայաստանի Չորային կազմավորումները.....		282
Պատերազմի մասնակցած հայ զեներալները.....		307
Պատերազմի մասնակցած հայ զեներալներ.....		308
Սարշալներ.....		308
Գեներալներ		308
Գեներալ-գնդապետներ.....		308
Գեներալ-լեյտենանտներ		309
Գեներալ-մայորներ		311
Ծովակալներ		316
ԽՍՀՄ նավատորմի ծովակալներ.....		316
Փոխծովակալներ		317
Դեր-ծովակալներ.....		317
Պարտիզանական պայքարի շարքերում		318
Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը		320
Խորհրդային Հայաստանը 1945-1991 թվականներին		325
Տնտեսության վերակառուցումը		325
Սովետական Հայաստանի Արդյունաբերությունը.....		328
սովետական Հայաստանի Գյուղատնտեսությունը.....		339
Գյուղատնտեսության հիմնախնդիրները		343

ՀԽՍՀ	6	Հատոր 2
Հասարակական-քաղաքական կյանքը.....		353
Ազգային-եկեղեցական ժողովը		353
Հայկական հարցի վերաբացումը_Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո		354
Հայության Հայրենադարձությունը_(1921-1936 թթ.).....		357
Մեծ հայրենադարձության կազմակերպումը_Եւ Նրա շարունակությունը_(1946-1991թթ.).....		366
Դաշնակցականներն երը ներգաղթի_կատաղի թշնամիներ		371
Քաղաքական բռնությունների նոր փուլը		373
Անհատի պաշտամունքի դատապարտումը.....		375
Ազգային գարթոնքը		377
Վերափոխումների քաղաքականությունը		381
Ղարաբաղյան ազատագրական շարժումը		383
Արցախը պատմության ընթացքում_Մինչխորհրդային ժամանակաշրջան		386
Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի ներկա փուլը		392
Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի_առնչությամբ Հայաստանի դիրքորոշումը		394
Սումգայիթյան ողբերգությունը.....		396
Ազատագրական շարժման վերելքը.....		398
Հայերի բռնագաղթեցումը Ադրբեջանից		400
1988 թ. Սպիտակի երկրաշարժը_Եւ_համաշխարհային հանրության օգնությունը		402
Հայաստանի Հանրապետության անկախության գործընթացը		405
Ժողովրդական շարժման խորացումը		405
Հայաստանի Եւ Արցախի անկախության հռչակագրերը.....		407
ԼՂ Հանրապետություն Հայաստանի Հանրապետություն.....		408
Հայաստանի Եւ Արցախի ՀանրապետություններըՓաստաթղթեր		
Հայաստանի Եւ Արցախիանկախության մասին		409
(1).....		409
(2).....		410

ՀԽՍՀ	7	Հատոր 2
(3).....		411
(4).....		414
Պատերազմական գործողությունների սանձազերծումը Ադրբեջանի կողմից		416
Կրթություն եւ գիտությունը Հայաստանում (1945-1990)		418
Կրթությունը		418
Գիտությունը.....		419
Գրականություն		422
Արվեստ		424